

Tanulmányok

BEREND NÓRA:

FÖLDBIRTOK VISZONYOK ÉS HÜBÉRISÉG A KÖZÉPKORI JAPÁNBAN

Bevezetés

A japán középkorról írt szakirodalom nagy része foglalkozik a japán feudalizmus kérdésével. Néhányan vitatják a feudalizmus létét Japánban. A hazai irodalomban leginkább Tőkei Ferenc fogalmazta meg: "a régi Japán társadalmára valóban alkalmazni kell az ázsiai termelési mód marxi fogalmát" és "Japánban lényegében ugyanaz a pseudo-feudalizmus bontakozott ki, amely a kínai fejlődésben is felbukkan ...De valóban áttörése volt-e ez az ázsiai stagnálásnak? A szerző mai válasza: nem".¹ De a nemzetközi szakirodalom legnagyobb része csak abban tér el egymástól, hogy mikortól kezdődött és mik a jellemző vonásai a japán feudalizmusnak. A 12. század előtt legfeljebb a feudalizmus csiréit lehet kimutatni. Megjelentek már például a harcosok, mint külön kategória, létezett már olyan nagybirtok típus is, amely magántulajdonban volt és immunitást élvezett a központi kormányzattal szemben. A 11-12. században a bushi-k /katonáskodók /^x fontos szerepet kezdtek játszani a politikai életben. Mivel a császári kormánynak nem volt számottevő katonai ereje,

^xA japán szavak átírásánál a nemzetközileg elfogadott Hepburn-rendszert használom, amit az angol abc alapján fejlesztettek ki, így az sh-val jelölt hangot magyarul s-nek kell ejteni, továbbá s=sz, j=dzs, ts=c, ch=cs, y=j. [B.N.]
A tanulmányban gyakran használt fogalmak jelentésének megértését segíti elő a függelékben közölt szövszedet. [a szerk.]

a tartományokban már korábban /8-10. sz./ kialakult, helyi bushi-k közül kellett védelmezőt találnia. A bushi-k helyi kisbirtokosok vagy birtokigazgatók voltak, s mivel csak nekik volt tényleges hatalmuk az adók behajtására és a rend fenntartására, összefonódtak a helyi kormányzattal. Amikor a 10. század végétől különböző lázadások és önállósodási törekvések fenyegették a császári kormányzatot /935 Taira Masakado és Fujiwara Sumitomo, 1028 Taira Tadatacune stb./, csak a bushi-kből alakult katonai csoportokhoz fordulhattak segítségért. Átmenetileg egy-egy térség bushi-jait egyesítette a katonai feladat, hogy leverjenek egy lázadást, megvédelmezzék a kormányzatot. Ezek az időleges csoportosulások lettek a véglegesebb kötelékek kialakulásának alapjai, amint nemzedékről nemzedékre örökldővé vált az egy-egy vezetőhöz fűződő kapocs, és megjelent a hűbériség. A 11-12. században már nemcsak egyes felkelések veszélyeztették a fővárost, a császári családot és a civil arisztokráciát, hanem a nagy kyotoi buddhista központok felfegyverzett szerzetesekből álló hadseregei is állandó hadakozásban álltak egymással. Ezen kívül Kyoto-ban különböző arisztokrata csoportok is konfliktusba kerültek a trónutódlás miatt, és így különösen nagy szükség volt a bushi-kra. Így emelkedett fel a Taira és a Minamoto család, és az ő harcaik töltik be a 12. század második felét. Taira Kiyomori 1159-es győzelmével ugyan egyre nagyobb hatalmat szerzett és sikerült befolyása alá vonnia a császári udvart, de mindez csak átmeneti volt. 1180-1185 között, a Gempei háborúban összeomlott a Taira hatalom. Minamoto Yoritomo már jobban kihasználta a katonai győzelmet: 1192-ben megszerezte a Sei-i-tai-shogun címet /jelentése "barbárokat legyőző generális"/. Ezt a katonai vezetőknek adományozta a császár, ám korábban csak átmenetileg, egy-egy katonai válság leküzdésének időtartamára. Yoritomo a címet

már hatalmának legitimizálására használta fel, megalapította a Kamakura bakufu-t /kormányzat , az elnevezés a shogunatus központjának nevéből ered, ami Kamakura-ban volt/ vagy shogunátust. A shogun cím öröklődővé vált /később a családon kívüliek is megszerezték, így nem a vér szerinti öröklés számított, de nem is a császár határozta meg, ki legyen a shogun, hanem a valódi hatalmat megszerző Hojo család, akik régensként irányítottak/. Az ország igazi ura már nem a császárság, hanem a katonai kormányzat lett. A Kamakura korszak a feudalizmus kialakulásának ideje Japánban. Hűbériség kötötte össze egymással a katonáskodó /tényleges/ uralkodó osztály tagjait. Magánföldbirtoklás, és a hűbéreseken keresztüli kormányzás volt a jellemző. 1333-ban, a Kamakura bakufu összeomlása után a hatalom nem került vissza a császársághoz /Go-Daigo császár kísérlete katonai erő hiányában megbukott/, hanem egy másik katonai vezető, Ashikaga Takauji /1305-1358/ kezébe került, aki szintén felvette a shogun címet és megalapította a Muromachi bakufu-t. A Muromachi korszakot /1334-1573/ nagyobb decentralizáltság jellemzi; az Ashikaga shogun-ok soha nem tudták egész Japánt tényleges hatalmuk alá hajtani. A daimyo-k /földesurak / létrehozták hűbéreseik láncolatát, akiknek földet adtak /chigyo / katonáskodás fejében, és megszerezték a központi kormányzat funkcióit is /biráskodás, adószedés stb./. A Muromachi kor vége a Sengoku kor /1467-1590/ a történészek szerint a leghasonlóbb az európai kifejlett feudalizmushoz. Japán egyesítése, amelyet Oda Nobunaga /1534-1582/ Toyotomi Hideyoshi /1536-1598/ és Tokugawa Ieyasu /1542-1616/ hajtott végre, a Tokugawa shogunatushoz /vagy Edo bakufu/ /1600-1868/ vezetett. Ez a korszak már nem nevezhető tisztán feudálisnak, hiszen megjelentek olyan vonások, amelyek egyrészt előkészítették a kapitalizmus kifejlődését /például a harcosok - akiket a

Tokugawa kortól hívtak egységesen samurainak - bürokratákká váltak/, másrészt viszont teljesen egyedülálló módon fejlesztették tovább a feudalizmust. A bakuhan rendszer, amelyben a daimyo birtokok /han/ belső autonómiát élveztek, ám alá voltak rendelve a központi kormányzatnak /bakufu/, és a shogun tetszése szerint helyezhette át a daimyo-kat egyik birtokról a másikra /ez a korábbi korszakokban nem történhetett meg!/, egyeseket arra a - téves - következtetésre vezetett, hogy ez volt a 'japán "feudalizmus". Még Max Weber is csak a Tokugawa-kori hűbériséget elemezte, figyelmen kívül hagyva a korábbi állapotokat. Mint a következőkből is kiderül majd, a Tokugawa korszak második fele a szó szigorúan vett értelmében tulajdonképpen már nem feudalizmus, csak bizonyos feudális jegyei még megvannak.

x x x

Nehéz elkerülni, hogy a japán feudalizmus elemeit ne az európai fejlődéshez hasonlítva vizsgálja és sorolja be a kutató. A felszínes összehasonlítások természetesen sehová sem vezetnek, ám még a komolyabb elemzéseknél is fennáll az a veszély, hogy az absztrakt feudalizmus fogalom helyett az európai /nyugat-európai, sőt francia/ fejlődést tekintve mérvadónak / feudalizmusnak/ az ettől eltérő fejlődés már nem feudális, hanem ázsiai vagy valami meghatározhatatlan, bizonytalan kategória része lesz. Márpedig szükségszerű bizonyos eltérés különböző országok között /és ez Európán, sőt Nyugat-Európán belül is így van/. A japán feudalizmus sem azért nevezhető tehát feudalizmusnak, mert pontos mása valamelyik európai ország feudalizmusának, hanem mert itt is megtalálhatóak azok a legfőbb jegyek, melyek alapján a feudalizmust meghatározzák. Ezen belül a feudalizmus két fontos összetevőjeként a földbirtokviszonyok és a hűbériség alakulását fogom vizsgálni Japánban. A kettő természetesen össze-

fonódik és nem mindig választható szét teljese. Mégis érdemes külön vizsgálni őket, mert így világosabban bemutatatható fejlődésük menete, amelyek, bár sokszor összekapcsolódnak, nem teljesen párhuzamosak.

A földbirtokviszonyok

A feudalizmus bizonyos elemei a 9-10. századtól találhatók meg Japánban, így a földbirtoklás rendszerében is szükséges röviden bemutatni a korábbi helyzetet is, hogy érzékelhetőek legyenek a változások. A 7. század előtt magánföldbirtoklás volt a jellemző. A 646-ban bevezetett reformok ezt a rendszert eltörölték. Minden rizsföld állami-császári tulajdonba került, a császár alattvalói között földeket osztottak ki, amelyek visszavehetőek voltak és nem öröklődtek. Egyrészt az arisztokrácia tagjai kaptak földeket /a tisztségviselők is közülük kerültek ki/, másrészt a parasztok. Más típusú földek /erdők, veteményesek stb./ magántulajdonban is lehettek. Ilyen földeket akár el is lehetett adni. Ezenkívül a buddhista templomok és shinto szentélyek tulajdonában is voltak birtokok. A parasztok használatában lévő földeket 6 évenként újraosztották. A férfiak 2 tan /1 tan = kb. 380 négyszögöl/ földet kaptak, a nők ennek kétharmadát. A parasztok egyrészt művelték ezeket a földeket, másrészt dolgoztak a császári, templomi és arisztokrata birtokokon. A legfontosabb adótipus a munkaszolgáltatás volt. A császári család megélhetését az adóként beszolgáltatott termékek biztosították. A Genji Monogatari-ből például kiderül, hogy akkor az anyacsászárné eltartására 2.000 háztartás adóját használták fel.² Ezenkívül a parasztok katonáskodtak is.

Ez a Kinából átvett rendszer azonban nem sokáig működött zavartalanul. A 8. század végére a gyakorlatban megszűnt a parasztok általános katonáskodása, ezzel

utat engedve egy önálló katonáskodó réteg kialakulásának. A 9. század közepén abbamaradt a földek újraelosztása. A földek magántulajdonba kerülése is megkezdődött. A 8. század közepétől császári rendelet engedélyezte az újonnan feltört és megművelt földek örökletes birtokjogát. Egy másik tendencia is előkészítette a földek magánkézbe kerülését. A tartományok /66 tartományra osztották fel Japánt/ élére kinevezett arisztokra helytartók egy része valóban a provinciában élt és tevékenykedett. Ők hamarosan nem érték be az államtól kapott ideiglenes földadománnyal. Földek feltörésével kezdtek birtokokat szerezni, majd adómentességet és más privilégiumokat kaptak az államtól. Ez a 10. századtól vált általánossá. Másik részük a fővárosban maradt, átengedve a kormányzást helyi előkelőknek.

Mivel a főváros jelentette az arisztokraták számára a legnagyobb vonzóerőt, kialakult az abszентizmus, a földjétől távol élő kormányzók, illetve földtulajdonosok /csak ideiglenes birtoklást, nem magántulajdont jelentett ekkor még/ rétege. A helyettük kormányzó, hatalmat gyakorló helyi jószágigazgató réteg lassanként tulajdonosként kezdett viselkedni. Az intéző és a hirtelen megjelenő, addig távollevő birtokos konfliktusát ábrázolja a Genji Monogatari egy részlete is. Az intéző nem akarja elfogadni, hogy a föld birtokosa hirtelen jogait követeli: "...a birtok ugyanúgy az enyém is, mint bárkié. Békében éltem ott éveken át, és most hallom először, hogy valaki igényt tart rá."³

Kialakult a shoen, a magántulajdonban lévő /más vélemények szerint félmagántulajdonban/ nagybirtok. Tulajdonosai, a földesurak, hatalmat gyakoroltak földjük, és az azon élők felett. A shoen a 8. századtól kezdve jelent meg Japánban, és a 12.századra vált általánossá. A császári tulajdonban maradó földek is shoen-ek lettek, azaz a császár magánbirtokainak számítottak, és úgy írá-

nyitották őket, mint bármelyik másik shoen-t. A többi shoen birtokról nem szedhetett adót a császári kincstár, csak a tulajdonos. Igazgatási, igazságszolgáltatási joga is csak a tulajdonosnak volt. A parasztek továbbra is munka- és terményszolgáltatással tartoztak, de a hangsúly az utóbbira helyeződött. A shoen-rendszerrel együtt alakult ki a shiki, a földből származó jövedelemhez való jog. Különböző shiki-k léteztek, a paraszté, a földbirtok igazgatását végzőké, a tulajdonosé. Ezek különböző jogokat is jelentettek /például a földbirtokosé azt, hogy hatalmat gyakorolhat a föld és lakói felett, elidegenítheti a birtokot stb./. A shiki örökölhető, eladható, szétszitható volt. Így hamarosan nagyon bonyolulttá vált a helyzet. Egyetlen személynek különböző shiki-jei lehettek, illetve egy földbirtokhoz sok ember shiki-je kapcsolódott. A shoen birtokok nagysága változó volt, és nem egy tagban, hanem szétszórtan helyezkedtek el. Ez a földbirtokforma lett a japán bushi /katonáskodó/ réteg hatalmának alapja. Az arisztokráciából és helyi előkelőkből kiváló katonai vezetők magánbirtokokat szereztek és követőiknek is földet adtak. A kishin /kommendáció/ is a shoen növekedéséhez, egyben szétszórtóságához járult hozzá. Kisebb birtokosok, védelmet keresve, nagy földbirtokkal rendelkezőknek kommandálták birtokaikat. Így nem kellett adót fizetniük az államnak, csak a földbirtokosnak. A shoen-en belül szokásjogok alakultak ki, amit nem szabályozott császári rendelet. Már itt is megjelenik azonban a japán történelem egyik sajátosága: minden hatalmat a császártól és a vele kapcsolatban álló udvari arisztokráciától próbálták eredeztetni, még akkor is, ha ez a hatalom bizonyíthatóan a császárok akarata ellenére jött létre. A shoen rendszer kialakulása ellen több császár is fellépett - sikertelenül. Mégis kialakult az a gyakorlat, hogy a shoen birtokosa egy-egy befolyásos udvari arisz-

tokratához fordult, aki jövedelem fejében a shoen birtoklásának legális voltát és immunitását garantálta, holott neki magának sem volt ereje ahhoz, hogy birtokjogát megvédje a helyi birtokosokkal szemben. Így tehát semmiképpen nem magyarázható ez a jelenség az udvari arisztokrácia valódi politikai vagy gazdasági hatalmával. Mindkettő átkevert már a bushi-k /katonai nemesség/ kezébe, akik viszont ennek a hatalomnak a legitimálását éppen azoktól varták, akiktől elvették azt. A magyarázat valószínűleg abban kereshető, hogy a császár, mint az istenek fia, szakrális hatalmánál fogva lett a legitimáció forrása. Az udvari arisztokrácia pedig ezt közvetítette a föld birtokosai felé, akiknek egymás ellen volt szüksége erre. /Mízen a pusztán erővel megszerzett földet ugyanúgy el is lehetett venni; biztosítékra törekedtek tehát./ Végül az udvari arisztokrácia számára is ez volt az egyetlen lehetőség: erőtlenségre ahhoz, hogy megtartsa birtokait, illetve behajtsa jövedelmét a birtokairól. Így azonban biztos jövedelemforrással rendelkezett.

A Kamakura korszakban /1192-1333/ a shoen birtokforma volt az uralkodó. A shogunatus kialakulásával a földesurak már a valódi hatalommal rendelkező shogun védelmét próbálták megszerezni. A shogun hatalma különböző mértékben érvényesült az egyes birtokok felett, a névlegestől a valódi alárendelésig. 1232-ben írásban is szabályozták a földbirtoklást /Joel Törvények/.

A shogun a shugo-jito rendszeren keresztül érvényesítette hatalmát azon földesurak felett, akik nem voltak hűbéresei. Az irányítás ilyen rendje a Kamakura korszak elején, a 12. században alakult ki. Egy-egy nagyobb terület vezetésére illetve magán-birtokok /udvari arisztokrácia birtokai, templomi földek, földesúri birtokok/ élére a shogun saját hűbéresei közül nevezett ki shugo-t /katonai kormányzó / és jito-t /gazdasági felügyelő /. A shugo szükség esetén hadba hívta

a tartomány bushi-jait és békében a rend megtartására felügyelt. A jito beszedte az adókat, és döntőbíró volt a földekkel kapcsolatos vitákban. Ezek a hivatalok a Kamakura kor folyamán örökletessé váltak. S bár kezdetben teljesen a bakufu érdekeit szolgálták, egyre inkább függetlenedtek. Eredetileg jövedelemként a jito-k az alájuk rendelt shoen-ek bevételeiből részesedtek, ám egyre inkább kiterjesztették hatáskörüket, ami végül a shoen-ek megosztását eredményezte /shitaji chubun / az eredeti birtokos és a jito között. Így a jito-k földbirtokhoz jutottak, amit saját hűbéreseik között tovább osztottak. A shugo-k szintén önálló hűbéresekből álló katonasággal rendelkező földesurakká váltak. Az ő felemelkedésük a 14-15. századra tehető.

A Minamoto család földbirtokai főleg Kelet-Japánban helyezkedtek el. Ahogy nőtt a hatalmuk, egyre több kisbirtokos kommandálta saját birtokait nekik. A katonáskodó-földbirtokos nemesség birtokait helyi szokásjogok alapján uralta; ezeket elvileg azzal a feltétellel tarthatták meg, hogy készek katonaként szolgálni a shogun-t, ahogy ezt Minamoto Yoritomo is megfogalmazta például egy 1191-es levelében.⁴ Az állandó háborúskodások lehetővé tették, hogy a harcosok birtokokat szerezzenek és függetlenedjenek a központi hatalomtól, a nagy többség azonban a Kamakura korban még közvetlenül a shoguntól függő hűbéreskatonák közé tartozott. A háborúban megszerzett földeket a shogun kiosztotta közöttük, szolgálataik jutalmául. A mongol támadások /1274, 1281/ ezért is jelentettek nagy csapást: hiába végződtek a japánok sikerével, nem jutottak új földhöz, amit szét lehetett volna osztani a bushi-k között. Pedig egyre több földre lett volna szükség. Az öröklési szokások⁵ ugyanis a földbirtok felaprózódásához vezettek. A földet felosztották a fiú-örökösök között. Nem volt elég a birtok felaprózódás megakadályo-

zására, hogy gyakran a soryo /a fő örökös /, aki vagy az első feleség legidősebb fia vagy az apa által kiválasztott fiú volt, kapta az örökség nagy részét, a többiek kevesebbet és a soryo irányítása alatt vonultak harcba. A családok több ágra oszlása is a birtok nagyságának csökkenését eredményezte.

Az adókat eleinte a myoshu-hyakusho-k /a parasztok közül kerültek ki, ők szedték az adókat, örökletes földbirtok és adómentesség fejében/ hajtották be a földesurak számára. Azonban ők maguk is földbirtokossá váltak a Kamakura kor elején. A parasztok a földesurak közvetlen hatalma alá kerültek. A szolgáltatások közül a terményadó volt a legfontosabb. Egyes vélemények szerint a 13-14. század fordulójára kialakult pénzgazdálkodás, a kereskedelem felvirágzása és az áremelkedések, a kormányzatot szolgáló, a földből élő, meghatározott jövedelmű bushi-k elszegényedéséhez vezettek. A két tendencia /a földbirtok felaprózódása és a bushi-k pénzügyi helyzetének romlása/ egymást erősítve hozzájárultak a Kamakura shogunatus bukásához. A birtokaikat zálogba helyező vagy eladó bushi-k képtelenek voltak a katonáskodás anyagi terheit fedezni. A bakufu törvényekkel próbálta megakadályozni saját földbirtokos-katonáskodó hűbéreseinek elszegényedését és megtiltani birtokainak eladását, de sikertelenül. Így hatalmának alapja annyira megrendült, hogy a Go-Daigo császár mellé álló katonai nemesség néhány hónap alatt felszámolta a Kamakura bakufu uralmát.

Go-Daigo kísérlete a hatalom megszerzésére azonban nem sikerült. Takauji ismét shogunatust hozott létre, de a Muromachi kor /1334-1573/ nagyon sokban eltért az előző korszaktól, és ez megfigyelhető a földbirtokviszonyok átalakulásában is. A Muromachi kor folyamán /teljesen a 15. századra/ eltűnt a shoen-birtokforma /és vele együtt a shiki/. Helyét a hűbérbirtokokból /chigyó/ álló nagy-

birtok foglalta l.⁶ A nagybirtokos és hűbéresei alkoták a lovas katonák rétegét, és ez nemcsak kötelességük, de privilégiumuk is volt. A hűbéres földet kapott katonai szolgálataiért, ezen teljes igazgatási jogot és immunitást élvezett. Csak ő szedett adót, szolgáltatott igazságot saját birtokain, hűbérura beleszólása nélkül, a szokásjogra támaszkodva. Egy hűbérbirtok-adományozás szövege a 15. századból is bizonyítja ezeket. "Yamato-in nyugati részét és Arakawát és Hashimát Satsuma-no-koriban, Satsuma-no-kuniban /tartomány/ neked adom hűséges szolgálataidért. A szokásjog alapján birhatod." /1404/ Az is megfigyelhető e források szövegében, hogy a birtokadományt nem kokudaka-ban adták meg, mint azt azok hangsúlyozzák, akik tagadják a hűbérbirtokok teljes kialakulását Japánban, hanem falvakban, földterületben.

A shogun csak saját földjei felett gyakorolt tényleges hatalmat és csak saját hűbéreseinek adott földeket, illetve olyanoknak, akiket szövetségesül próbált megnyerni. De tőle függetlenül kialakultak a feudális földbirtokosok, akik egyben hűbérurak is voltak /daimyo/. Elsőként a shugo-k váltak daimyo-kká /shugo-daimyo/ a 14-15. században. Katonai erejüket saját céljaikra használva, kiépítették hűbéri hierarchiájukat. Birtokaik megerősítése a shogun-tól függött, de mivel annak hatalma nem terjedt ki az egész országra, az elvileg kondicionális birtokjog abszolúttá vált és a shugo-daimyo-k saját katonai erejüknek köszönhették birtokaik megszerzését és megtartását. Földek feltörésével és megműveltetésével is növelték birtokaikat. Hűbéreseinek földje felett a hűbérur bizonyos hatalmat gyakorolt. Ez összefüggött azzal is, hogy Japánban a hűbéresnek csak egy hűbérura lehetett, és így a földjeit is csak egy úrtól kapta. A hűbérbirtokot nem juttathatta /házasság, adoptálás stb. útján/ egy másik úr hűbéresének. Nők nem örökölhettek, hiszen ők nem tudtak volna harcolni. A hűbérbirtok eladása is tilos

volt, hiszen ez megfosztotta volna a hűbérest harcbavonulásának anyagi alapjától. Gyakorlattá vált, hogy csak egy fiú örökölte a birtokot, megállítva ezzel az elszegényedést eredményező birtokaprózódást. Ez a rendszer azonban nem primogenitura, mivel az örökösnek kijelölt fiú gyakran nem a legidősebb, hanem az apa által választott fiú volt. A hűbérbirtok elvétele lehetett a következőképpen a hűbéres hűtlenségének, azaz, ha a hűbérur hívására nem vonult harcba.

A katonai erővel nem rendelkező földtulajdonosok /az udvari arisztokrácia/ nem tudták megtartani birtokaikat, de a templomok helyzete más volt. Felfegyverzett szerzeteseikkel ópp olyan erős katonai védelmet tudtak biztosítani földjeiknek, mint bármelyik daimyo. Így a templomi birtokok a Muromachi kor folyamán fennmaradtak. Az adókat terményben és pénzben szedték.

A Sengoku kor /1467-1590/, mint neve /"háborúzó tartományok"/ is mutatja, a feudális anarchia periódusa volt. Az Onin háború /1467-1477/ két hatalmas földbirtokos-család /Iiosokawa és Yamana/ között jelezte egy olyan korszak kezdetét, ahol összekuszálódtak az addigi hatalmi viszonyok, új földesurak emelkedtek fel /sengoku-daimyo/, gyakran a korábbi hatalmasok hűbéresei közül. A Muromachi korszak része annyiban, hogy még mindig Ashikaga shogun-ok uralkodtak /1573-ig/, bár hatalmuk még névlegesebbé vált. A shugo-daimyo-k nem számíthattak a shogun segítségére, saját hűbéreseik pedig gyakran fellázadtak ellenük, így általában elvesztették hatalmukat.

A birtoklás rendje ugyanaz maradt, mint a 14-15. században volt: a hűbéresek birtokokat kaptak, s ezzel igazgatási és egyéb jogokat is. A különbség annyi volt, hogy új hűbérurak emelkedtek fel, akik uralmuk jogosságát a kokka fogalmával igazolták. Ez jelentette az autonóm, világosan körülhatárolt nagybirtokot, amelynek

fennmaradása a földesúr hatalmának célja. A daimyo és hűbéresei létjogosultságát a kokka biztosította.

A birtokok annyira autonómmá váltak, hogy a 16. században Japánba érkező európaiak mindig mint "országot" emlegetik őket, a daimyo-kat pedig mint "királyokat". Egész Japánt átfogták a sengoku-daimyo-k birtokai, amelyek kisebb hűbérbirtokokból álltak. A Sengoku korszakban teljesedett ki ez a folyamat, amely már a 14-15. században is előrehaladt. Egy-egy birtoknak körülbelül $3/4$ -e a hűbéresek kezén volt. A földbirtoklás és katonáskodás teljes és másokat kizáró összekapcsolása a hűbériségben, a magántulajdonban lévő földek hierarchizált birtoklása és a hatalom ugyanilyen megoszlása ezt a kort teszi a leg-hasonlóbbá a nyugat-európai feudalizmushoz. A szokássá vált osztatlan örökösödés biztosította a daimyo-knak katonai erejük fennmaradását. A teljesen erőtlén központi hatalom nem tudta megakadályozni, hogy minden funkcióját átvegyék a földesurak. A politikai decentralizáció és a birtokok autonómiájának jelei a várak és a birtokon belül megfellebbezhetetlen jogi normát jelentő daimyo-törvények. A birtok védelmének központja a vár lett, körülötte városok is kialakultak. A bakufu törvényeitől független, a birtok irányítását célzó rendelkezéseiket a daimyo-k írásban hagyományozták tovább. Minden daimyo a saját birtokán belül egységesítette a súly- és pénz-rendszert.

A birtokokon belül a falvak önállósága is kialakult. Ennek mértékéről viták folynak, de mindenesetre a falu lett az adózás alapja, közösen voltak felelősek az adó kifizetéséért, ami rizsben vagy pénzben történt.

A Sengoku korban jelent meg a kandaka, majd a kokudaka rendszer. A kandaka a birtokról származó jövedelem pénzbeli kifejezése, a kokudaka viszont nem a jövedelmet, hanem az adóalapot /a föld területét és minőségét/ veszi figyelembe, és nem pénzben,

hanem terményben fizettek. Mindkettő egyrészt a paraszti adó, másrészt a hűbéresek katonai szolgálatának meghatározásához szolgált alapul.

Nem az egész országban volt egységes a kandaka-rendszer, főleg Kelet- és Nyugat-Japán között volt nagy eltérés. Csak a keleti területeken sikerült minden földre kiterjeszteni és pénzben szedni az adókat. A kandaka és eleinte a kokudaka sem változtatta meg a hűbérbirtokok adományozásának módszerét. Továbbra is bizonyos földeket adtak hűbérbe, csak ezeknek már koku-ban /1 koku = 180 liter/ kifejezett termését jegyezték fel a hűbéreseket és birtokaikat felsoroló földesúri listákon. A Sengoku-kor végétől azonban megkezdődött az a folyamat, amely a Tokugawa korra /1600-1868/ teljesedett ki: elkezdték a koku nagysága szerint adni a hűbérbirtokot /azaz a földesúr felmérte birtokait, megállapította a termés nagyságát, és ez alapján adományozott birtokot, nem pedig meghatározott földrajzi területet/, ami végül ahhoz vezetett, hogy már nem is földeket adtak, hanem egyszerűen bizonyos mennyiségű rizst. /Ez már a Tokugawa kor jellemzője és így a későbbiekben lesz róla szó./

Nobunaga és Hideyoshi nemcsak Japán területi egyesítését kezdték meg, hanem a Tokugawa kori birtokviszonyok kialakítását is. Nobunaga ugyan a hagyományos, feudális hűbérbirtok-adományozás szerint jár el, azaz katonai sikerek után az elkobzott birtokokat hűbéreseinek osztotta szét. De a hűbérbirtok adását és megerősítését egyedül ő tehette meg, más daimyo-k nem. Azaz minden harcost saját hűbéreseként próbált megszervezni. Letörte a templomok politikai és katonai hatalmát, saját uralmát nem a császártól vagy shogun-tól eredeztette, hanem abból, hogy egyedül ő képes fenntartani a békét az országban. A tenka, a "birodalom java" tulajdonképpen a kokka továbbfejlesztett változata. Tehát a daimyo-kat

és birtokaikat ellenőrzése alá vonta, a tenka-javával igazolva ennek jogosságát, és ezzel megkezdte mind a földbirtoklás, mind a hűbéresség radikális átalakítását.

Hideyoshi már valóban egyesítette Japánt, így intézkedéseit is kiterjesztette az egész országra. Saját magát az összes daimyo hűbérurának nevezte, és magának követelte a jogot minden hűbérbirtok adományozására. Koreai hadjáratának tervében is /1592/ szerepel, hogy a meghódított földeket ő maga fogja hűbérebe adni. /Még a templomi földek nagy részét is elvette, ezzel gazdaságilag is tönkretéve őket./ A birtokokon belül a daimyo-k autonómiát élveztek, ám már Nobunaga és Hideyoshi megkezdte időnkénti áthelyezésüket más területekre. Ezzel egyidőben megkezdődött a daimyo-k hűbéreseinek városokba költözése, és fizetett katonává /majd később tisztviselővé/ válása. Hideyoshi az egész országra kiterjedő földfelmérést végeztetett, és az egyes parcellák terméseredményétől függően vetették ki az adót. Ilyen felméréseket egyes daimyo-k is csináltak saját birtokaikon: "Ami a birtokon belüli hűbérbirtokokat illeti, a termés alapján, amit az őszi felmérés állapít meg, 2/3-ot a hűbéres samurai és 1/3-ot a paraszt kapjon. Ha a parasztok ellenkeznek, a samurai saját belátása szerint döntsön."

A daimyo-k hűbéreseik birtokai felett is igazgatási és egyéb jogokat kaptak. A Hideyoshi-féle centralizációt vették át és fejlesztették tovább a Tokugawa shogun-ok.

A Tokugawa rendszer a bakuhan névvel jellemezhető a legjobban. Ez a bakufu /kormányzat/ és han /daimyo birtok/ összetételéből származik, és kifejezi, hogy a belső autonómiával rendelkező birtokokat alárendelték a shogun-nak, aki elvben minden daimyo főhűbéruraként uralkodott.

A shogun saját birtokai /tenryo/ körülbelül a földek 25 %-ára terjedtek ki. A daimyo-k birtokai és hadseregei együttesen jóval meghaladták a shogun-ét. Mivel az

az udvari arisztokrácia és templomok földjei az összes földnek már csak jelentéktelen hányadát /2 %-nál kevesebb/ tették ki, látható, hogy a földek majdnem 3/4 része a daimyo-k kezén volt. A shogun csak saját földjei felett gyakorolt közvetlen hatalmat. De a tenryo kormánya mintául szolgált sok daimyo-nak, akik saját birtokaikon is hasonló módszereket vezettek be. Földek feltörésével új területeket vontak művelés alá, és segítettek a honnyakusho rendszer kiépülését /17.század/. Önálló parcellákat művelő parasztok a földfelmérésekkor megállapított termés szerint rizsben fizettek adót. Az adó befizetéséért a falvak kollektív felelősséggel tartoztak.⁸ Tokugawa Ieyasu 1615-ben a katonáskodó réteg számára törvényeket adott ki, amelyben leszögezte: "minden birtoknak megvannak a saját módszerei".⁹ A shogunatus törvényei érvényesek voltak a daimyo-kra /például nem házasodhattak a shogun beleegyezése nélkül/, de birtokaikon belül saját akaratuk szerint kormányoztak. Saját hadseregük megmaradt, nem fizettek adót a kormánynak, tehát sok szempontból hasonlóknak tűnhetne a helyzet a Sengoku korhoz. Csakhogy a shogun tetszése szerint /nemcsak hűtlenség esetén/ elmozdithatta a daimyo-kat, más birtokot adva nekik.¹⁰ Ezt gyakran meg is tette, hogy megakadályozza a daimyo-k hatalmának túlságos megerősödését, helyi kiépítését. Ugyanakkor, bár adót nem szedtetett, gyakran ajándékokat, pénzbeli és egyéb segítséget követelt kastélyok építéséhez, és más alkalmakkor, ami szintén a daimyo-k gazdasági erejének csökkenését célozta. Hűségüket biztosítandó tús-rendszert alakítottak ki, erről a következő fejezetben lesz szó.

Óriási átalakulás történt a daimyo-k hűbéreseinek földbirtoklásában és szerepében. 1643-ban megtiltották a földek adás-vételét, illetve felosztását. A törvény önmagában talán hatástalan lett volna, de találkozott

a daimyo-k törekvésével, akik a kokudaka rendszer továbbfejlesztésével hűbéreseiket elválasztották a földtől, megállapított mennyiségű rizst /koku-ban számolva/ adtak nekik, és a földbirtokos katonák egy részéből fizetett katonaság, másik részéből hivatásos bürokrácia született. Rájuk a han birtokok kormányzásához volt szükség. Továbbra is samurai-nak nevezték őket, kardot hordtak és a parasztok felett álltak, de nem kaptak hűbérbirtokot, - ezeket beolvasztották az így egységessé váló han-ba - és minden közvetlen kapcsolatot elvesztettek a földdel és a parasztokkal, amit betetőzött városba költözésük.

A Tokugawa-kori földbirtokviszonyok tehát azt mutatják, hogy megszűnt a hűbérbirtok. A daimyo han-t hiába nevezték hűbérbirtoknak, valójában már nem volt az. A shogun döntésétől függött, kinek, hol, mekkora birtokot ad, és mikor helyezi át egy másik területre. A szó valódi értelmében nem voltak a daimyo-k a shogun hűbéresei /mint a következő fejezetben látható/, és birtokaikat sem katonai szolgálatért kapták hűbérbe. A chigyo-k viszont /a daimyo-k hűbéreseinek birtokai/ beolvadtak a han-ba, a katonáskodó földbirtokos samurai helyét átvette a bürokrata, terménnyel fizetett, városlakó samurai. A Tokugawa kor második felének átalakulásait, mivel ezek már Japán újkori történelméhez tartoznak, e keretekben már nem vizsgálom.

A hűbériség

A hűbériség fogalmát általában csak Nyugat-Európára alkalmazzák a történészek. A japán fejlődés hasonló jelenségét is erre lehet lefordítani, pontosabb megjelölés hiányában. De vajon a két rendszer hasonlító annyira egymáshoz, hogy mindkettőre használható legyen ez a fogalom? Bibó István szerint "a középkori keresztény hűbériséget" úgy kell "értékelni, mint egyszeri

vállalkozást, nem pedig mint egy tipikus sémának az európai megvalósulását".¹¹ Max Weber Japán esetében "kiséret-típusú" feudalizmusról beszél, azaz "a kiséret tagjait csak személyes hűség köti az úrhoz, földesúri jogokat nem kapnak".¹² Mint az előző fejezetből kiderült, ez az állapot csak a Tokugawa korról írható le, és mindaz, amit Weber a japán hűbériségről ír, szintén csak erre az időszakra vonatkozik. A japán hűbériség fejlődése ugyanúgy korszakokra tagolható, mint a földbirtokviszonyok alakulása.

A 8-10. században felemelkedő, földbirtokos bushi-k lettek Japán hivatásos katonai rétege, közöttük alakult ki később a hűbériség. A 10-11. században jött létre az a katonai nemesi vezető réteg, amely kiséretét hűbéreseivé tette. Már nem rokoni szálak fűzték egymáshoz a kiséret tagjait, és mindnyájukat urukhoz, hanem a hűbériség. A Taira-k és Minamoto-k közti harcok során váltak jelentőssé a bushi-k. A központi hatalom hanyatlásának idején ők jelentették a katonai erőt és csak tőlük lehetett védelmet várni. A híres japán öngyilkossági rituáléről, a seppuku-ról /köznapi nevén harakiri/ is ebből az időből maradt fenn az első leírás. Bushi-nak tekintették azt, akinek saját örökletes földje, magas jövedelemre jogosító shiki-je, lova, fegyverzete volt, mind anyagi színvonala, mind képzettsége képessé tette a lovas harcmodorra, és legalább egy gyalogos kísérelével rendelkezett. A Kamakura bakufu-ban még keveredett a hűbériség és a bürokratikus irányítás. Mi sem jellemzőbb erre, mint a Kamakura kormányzat három fő szerve: a katonai /hűbéresek ügyeit intéző samurai-dokoro /, adminisztratív /man-dokoro / és igazságszolgáltatási /monchu-jo / hivatalok. A shogun-nak voltak hűbéresei, a shugo-k és jito-k általában közülük kerültek ki, és létezett a hűbéri láncolat is, ami hűbéresekből és alhűbére-

sekből állt, de egyelőre a shogun /aki már nem csak katonai vezető volt/ lehetett egyedül a főhübérúr. Minamoto Yoritomo felülről szervezte meg hűbéreseit. Földeket, illetve shiki jogokat adott nekik, amelyek öröklődtek, de ez nemcsak katonai szolgálatokért, hanem bizonyos hivatalok betöltéséért is járt. A shugo-jito rendszer kialakításával Yoritomo a hűbériség alapján centralizált uralmat akart megteremteni. Olyan földek élére is kinevezte tisztviselőit, amelyek nem vazallusainak birtokában voltak. Ez azonban nem sokáig maradhatott fenn. Yoritomo teljes engedelmisséget várt el hűbéreseitől, /gokenin

/a hűbéres kötelezettségét a buddhista papéhoz hasonlította, tehát éppen olyan odaadást várt el, mint-ha vallási előírásokat adott volna követőinek. A harcosok három fő erénye szerinte a bátorság, jó lovagló- és nyilazókészség, és a viselkedésbeli visszafogottság.

A 12. századtól kialakuló hűbéres-etika az egyszerű életmódot, bátorságot, önuralmat, katonai kiválóságot és hűséget helyezte a középpontba. A halál kívánatosabb volt, mint a vereség, különösen ha a hűbérúr is elesett a csatában. Az úrhoz való hűséget előbbre helyezték a családnál, sőt elvben akkor is hűséggel tartoztak, ha semmilyen jutalom nem járt érte. A hűségesküt írásba foglalták. A hűbérúr sérthetetlenségét jól mutatja az a történet, amely Minamoto Yoritomo öcoséről szól,¹³ aki egy életveszélyes helyzetből úgy menekült meg, hogy hűbérese megverte: így az őt kereső örök elengedték, hiszen nem is merték feltételezni, hogy egy hűbéres kezdet emelhet urára.

Érdemes megemlíteni a hűbériségben használt kifejezéseket, amiket a rokoni kapcsolatokból vettek át. Gyakran használták a "szülő" és "gyerek" /yorioya és yoriko , ie no ko stb./ szavakat különböző összetételekben a hűbérúr és vazallus viszony kifejezés-

sére. Ezek azonban pusztán képzelt és nem valódi vérségi kötelékeket jelöltek, amit az is bizonyít, hogy még a modern japán vállalatoknál is találkozhatunk hasonló elnevezésekkel a munkások és a munkaadó viszonyában.

A Kamakura kori törvényekből /13. század/ megállapítható, hogy a bushi jogi helyzete is más volt, mint a többi emberé. Nem lehetett kivallatásnak alávetni, bünnőség esetén sem sújthatták testi fenytéssel. Kardot hordhatott, ruhája is más volt, mint a parasztoké. A Kamakura-kori harcost lovon, címerrel díszített páncélzatban ábrázolták.

Értékes forrást jelent Hojo Shigetoki két kakun-ja /bushi családok irányítására írt szabályok, amelyeket a családon belül örököltettek tovább/. Ezekből világosan kiderül, hogy mi volt egy akkori vezető bushi-család tagjának véleménye a hűbérúr és vazallus kötelezettségeiről. Természetesen az ideális, és nem a valódi állapot tükröződik ezekben a 13. századi forrásokban. Mindenképpen befolyásolta Shigetoki-t saját célja is, hogy apai tekintélyét érvényesítse. Így viszont még fontosabb, hogy sorrendben előbb említi a hűbérurat az apánál: "Féld a Buddhákat, az Isteneket, hűbéruradat és apádat!"¹⁴ Ez is bizonyítja, hogy a hűbéri kötelékek már erősebbek lettek, mint a vérségiek. Az ideális bushi-ről a következőket írja: "Rettenthetetlen bátorsággal cselekedj, soha nem vélhetnek gyávának, állandóan gyakorold az ijjal és nyíllal bánást."¹⁵ Ezenkívül legyen megbízható és becsületes,¹⁶ gondoskodjon a kardok rendben tartásáról,¹⁷ és vigyázzon, hogy ne tűnjön hivalkodónak. Ez esetben ugyanis az emberek nem fogják szeretni.¹⁸ Azonban a bátorság és helyes viselkedés nem elegendő: "a harcosnak mindig gondolnia kell kötelességére". "Az igazi harcos olyan férfi, aki, nagyon komolyan véve kötelességét, lelkiismeretét nem hallgattatja el akkor sem, ha az élete vagy a családja forog kockán."¹⁹

A nyugat-európai hűbérességgel összehasonlítva általában kiemelik, hogy Japánban a hűbérúrnak nem voltak kötelezettségei vazallusával szemben, illetve nem léteztek hűbéri törvényszékek. Shigetoki erről így ír: ne haragjában, hanem már lecsillapodva ítélkezzen a hűbérúr, mert "ha gyakran dühös vagy és megbünteted embereidet, azok, akik hallanak róla, nem akarnak majd hűbéreseddé válni".²⁰ Máshol is hangsúlyozza, hogy a hűbérúrnak udvariasnak, jóindulatúnak kell lennie vazallusaival.²¹ A hűbéres viszont szolgálja teljes odaadással urát. "Gondolj urad ügyeire, mint a legfontosabbakra. Ne tagadj meg semmi értékeset tőle, legkevésbé az életedet." Még akkor se viselkedjen másként, ha semmi jutalmat nem kap hűbérurától, mert "hűbéruramat szolgálni buddhista kötelezettség is",²² és Buddha bizonyára megjutalmazza majd. Nincs joga ugyan fellázadni a vazallusnak hűbérurával szemben, de tiltakozhat az úr döntései ellen. "Ha valamelyik hűbéres-társadat megbünteti vagy elbocsátja urad, erősebben kell kérlelned uradat érte, mint magadért tennéd... Lehet, hogy ezzel nem teszel kedvére uradnak, de később becsülni fog érte."²³ "Ha hűbérurad olyan rendeletet bocsát ki, amiről tudod, hogy mások elítélik, vagy másoknak nagy károkat fog okozni, meg kell kérned feljebbvalódat, hogy gondolja át újra. Lehet, hogy elbocsát ezért, de akkor se keseredj el. Ha urad újragondolja és okosabb döntést hoz, jobban fog becsülni, mint valaha. És ha kitart /eredeti döntése mellett/, az istenek és Buddhák megáldanak."²⁴

A Kamakura-korban tehát a vazallusnak egy hűbérura lehetett, aki - ha hűbérese viselkedését saját érdekeivel szembenállónak ítélte - megszüntethette a hűbéri viszonyt. Hűbéres nem pereskedhetett ura ellen. De mivel a hűbérúr hatalma vazallusainak katonáskodásától függött, nem bocsáthatta el őket kénye-kedve szerint, és nem is

viselkedhetett velük bárhog, mert ezzel veszélyeztette volna saját helyzetét. Ugyanakkor a hűbériség összekapcsolódott a buddhizmussal, és Buddha jóindulatát vélték elnyerni a hűséges szolgálattal, ami vallásos kötelezettség is volt. Ez azonban nyilván nem volt elegendő ahhoz, hogy a vazallus kitartson ura mellett. A hűbériség jogilag nem volt szerződészerű.

A 13. századtól, a jito-k, majd shugo-k felemelkedésével és daimyo-vá válásával a hűbériségben is változás történt. Kialakult a hűbéri láncnak az a típusa, aminek élén már nem a shogun állt, hanem egy jito vagy shugo. Eleinte ők is a shogun hűbéresei voltak, de a Muromachi korszakra /1334-1573/ már a shogun is csak egy lett a daimyo-k közül ebből a szempontból, saját hűbéri láncolat-tal, de sok, tőle független, katonáskodó földbirtokos nemességből, a bushi-kből álló hűbéri hierarchiával, melynek hűbérura egy-egy daimyo volt.

A 14. századtól, amikor már nemcsak a császár, de a shogun hatalma sem biztosított erős, központosított államot, a hűbériség már nem felülről kialakított rendszert, hanem alulról szerveződő kapcsolatokat jelentett. Ez természetesen már a korábbi viszonyokra is részben igaz, hiszen a shogun alhűbéresei már a Kamakura korban is védelemért és földhöz való jogokért ajánlották fel szolgálataikat a shogun hűbéreseinek. A felülről szervezettség abban jelentkezett, hogy a kialakult hűbéri láncot a shogun irányította. De az Ashikaga shogun-ok soha nem terjesztették ki hatalmukat az egész országra. Saját hűbéreseikre támaszkodva tudták csak megtartani hatalmukat, és Japán sok autonóm területre szakadt szét, amelyeket egy-egy daimyo irányított, hűbéresein keresztül. A birtokok több hűbérbirtokból /chigyo/ álltak, mint az előző fejezetből kiderült. A hatalom gyakorlása a katonai

erőtől függött, ez viszont a vazallusoktól. Katonai szolgálattért hűbérbirtokot és ezzel igazgatási, biráskodási jogokat kaptak. A 12-13. századhoz képest a hűbérúr-vazallus viszony kölcsönös lett. A hűség a birtokadományozás és védelem függvénye volt. A 15-16. században lett nemcsak a japán földbirtoklás, de a hűbériség is a leg-hasonlóbb a feudális Nyugat-Európához. Nemcsak a hűbéres hűtlenségét tartották a hűbéri viszony megszüntetéséhez elegendő oknak, hanem azt is, ha a hűbérúr nem nyújtott védelmet vazallusainak. Kialakult a kiryo /képeség/ alapján jogosult kormányzás elmélete is: ha a hűbérúr katonai és politikai vezetőképessége, valamint erkölcsi feddhetetlensége nem felelt meg az elvártnak, vazallusai fellázadhattak ellene. Természetesen ez a legkülönbözőbb esetekre volt alkalmazható, de az elv megjelenése azt mutatja, hogy a hűbériség nem őrizte meg szentség jellegét. Miért maradt fenn mégis az a rendszer, hogy a hűbéresnek egyszerre csak egy ura lehetett? Peter Duus azzal magyarázza ezt, hogy a vazallus számára elsősorban nem jövedelemforrás, hanem a védelem biztosításának eszköze volt a hűbéresség. Tehát amíg a hűbérúr megfelelt ennek a követelménynek, a vazallus nem akart más úrhoz szegődni, mert nem volt szüksége több földre /több jövedelemre/. Mindenképpen patriarchálisabb viszonyt eredményezett ez a hűbérúr és hűbéres között, mintha egy vazallusnak több hűbérura lett volna. A vazallus anyagi jóléte /a chigyo birtok és ennek jövedelme/ már nem függött közvetlenül a hűbérúrtól. A birtok öröklődött /a kialakult egy-örökös rendszer miatt nem is aprózódott fel/ és a vazallus jogai a föld és lakói felett függetlenek voltak a hűbérúr birtokigazgatási módszereitől. De a vazallus mindennapi életébe beleszólt a hűbérúr: jóváhagyását kellett kérni például az örökös kiválasztásakor is.

A Sengoku kor /1467-1590/ folyamán újonnan fel-emelkedő daimyo-k szintén hűbéreseik katonai erejére

támaszkodtak, akik viszont saját hűbéreseikkel vonultak hadba.

A hűbéres katonai kötelezettségének pontos meghatározása a kandaka, majd kokudaka rendszer alapján történt. A kandaka alapján például az a hűbéres, akinek jövedelme pénzre átszámítva 191 kan 600 mon volt, 26 emberrel együtt volt köteles hadba vonulni /ezek saját hűbéresei voltak/: 6 lovas katonával és 20 gyalogossal. A föld hűbérbé adása is lépcsőzetesen történt. A vazallus hűséget esküdött urának. Egy 1481-ből származó eskü szövege például a következőket tartalmazza:

"A három tartományban, bármilyen változások is lesznek, egyedül hűbéruramat szolgálom fenntartás nélkül, mint a múltban.

Érzéseimet többször kifejeztem a múltban Murata dono-nak /hűbérúr neve/ és semmi változás nem történt. Bármilyen rágalomról vagy gonosz hírekről /ellenem/ hűbéruram be fog számolni nekem, és megkér, hogy mondjam el véleményemet.

Ha a felsoroltak hamisak lennének
kami /istenek/ nevei"²⁵

Ez a forrás mutatja, milyen változások történtek a 13. század óta. A hűbérúrnak kötelessége vazallusát is meghallgatni, mielőtt ítélik, nemcsak jóindulatában reménykedhet a hűbéres. Ez is a viszony kölcsönössé válására utal. A portugál Vilela, aki 16 évig élt Japánban, a hűségesküt kísérő titokzatos szertartást írja le.²⁶

A Sengoku kor második felében gyakori háborúskodások miatt sokszor előfordult, hogy a hűbéreseket fellázadva hűbéruruk ellen, megdöntötték annak hatalmát /gekokujo /. Ezt figyelték meg az európaiak is, amikor felháborodottan írták, hogy a japánok mennyire kevés hűséget mutatnak uraik iránt, és hogy állandóak a lázadások.²⁷ E miatt sokszor hűbérúr nélkül maradtak

a katonák /ronin /, akik egy sehová sem tartozó csavargó réteget alkottak, gondokat okozva ezzel még a Tokugawa korban is.

A bushi hűbéri etikán - amely a Kamakura kortól kezdve alakult ki - a konfucianizmus és Zen buddhizmus hatása is kimutatható. Dátorság, sztoikus nyugalom a sors változékonyságával szemben, hűség, egyszerű életvitel és becsület-érzés jellemzi az ideális harcost. A sérelemért bosszút kell állni, ha ez nem sikerül, vagy lehetetlen, a szégyen elviselése helyett a seppuku-t választották.

A kereszténység terjedése veszélybe sodorta a japán hűbériséget. Többször előfordult, hogy a hűbéreseket megtagadták az engedelmességet, arra hivatkozva, hogy a keresztény vallás előírásai ellen kellene cselekedniük, márpedig az Istenhez való hűség előbbre való a hűbérúr-hoz való hűségnél. Így a 16. század második felében egyes daimyo-k megtiltották hűbéreseiknek, hogy felvegyék a keresztény vallást. /A Tokugawa korban aztán, sok más ok miatt, végleg kitiltották a kereszténységet Japánból./

Nobunaga minden daimyo-t hűbéresévé próbált tenni, teljes engedelmességet és tiszteletet követelve saját maga iránt. Földbirtokokat adományozott hűbéreseinek, az újonnan meghódított területekből. Az ő hatalma azonban még nem volt elég erős. Uralma Japánnak csak egy részére terjedt ki, és hűbéreseivel szembeni hatalmakodásai pedig nem alapultak független katonai erőn. Már ő elkezdte hűbéreseinek áthelyezését más birtokokra, de még túlságosan tőlük függött. Ezt mutatja az is, hogy áthelyezése ellen fellázadó hűbérese, Akechi Mitsuhide ölte meg. Hideyoshi, aki szintén Nobunaga egyik hűbérese volt, bizonyos fokig Nobunaga elképzeléseit tökéletesítette. Hatalma alá vonta a daimyo-kat. Megtiltotta, hogy a hűbéreseket más urat válasszanak maguknak: "semmilyen hűbérese, aki engedély nélkül hagyta el urát, nem

alkalmazható egy másik úr által."²⁸ Csak ő adhatott hűbérbirtokot, csak tőle függött egy-egy daimyo uralma. Tehát Hideyoshi egyetlen hűbéri láncot akart létrehozni Japánban, ahol ő a főhűbérúr. Hűségük biztosítására már nem volt elegendő a hűségeskü. Tűszokat is követelt /a daimyo-k családtagjait/, és helyi hatalmi bázisuk megtörésére gyakran áthelyezte őket, másik birtokot adva nekik. Hideyoshi lefegyverezte a parasztságot; "A tartományokban az embereknek /parasztok/ szigorúan tilos kardok, rövid kardok, íjak, lándzsák, puskák vagy más fegyverek birtoklása. Az ilyen szükségtelen /hadi/ szerszámok birtoklása megnehezíti az adók behajtását és felkelésekhez vezet."²⁹ Ezt a rendeletet a parasztok és hivatásos katonák szétválasztásának is nevezik. Valójában ez a szétválás már régen megtörtént, és a rendelet szövege elég világosan mutatja, hogy a paraszti lázadások és nem a paraszti katonáskodás ellen irányult. Több daimyo már előbb megtette ezt saját birtokán, Hideyoshi csak az egész országra terjesztette ki.

Megkezdődött a samurai-ok /a hivatásos katonáskodó réteg elnevezése körülbelül Hideyoshi alatt, illetve a Tokugawa kor elején lett egységesen samurai/ elválasztása a földtől, amiről az előző fejezetben szó volt. Ennek a folyamatnak végeredményeként megszűnt a hűbériség Japánban a Tokugawa kor /1600-1868/ második felében. A hűség jelképévé vált 47 ronin története /hűbéruruk gyilkosának megölése után együtt seppuku-t követtek el/ már a "régeli idők" visszahozására tett sikertelen kísérletek egyik legendássá vált példája.³⁰ Hasonlóképpen a samurai etika összefoglalása a Bushido-ban /"a harcos útja" / akkor történt meg, amikor már alig volt alapja. Mivel a samurai réteg városlakó, fizetett katonává, illetve egy részük bürokratává vált és a daimyo-k helyi katonai hatalmasságból adminisztratív hatalommá,

megszűnt a hűbériség minden jellemzője: nem volt földbir- tokos katonáskodó nemesség, amely hűbéressé válhatott volna, nem volt valódi hűség /hiszen a hivatalnok felad- dat-teljesítése megszabott fizetésért aligha nevezhető annak/, nem volt hűbérbirtok. Kölcsönösség sem létezett, sőt a samurai megélhetése is a daimyo-tól függött, aki csökkenthette a samurai járadékát. A daimyo és a samurai- ok között tehát nem létezhetett hűbériség. De vajon léte- zett-e a shogun és a daimyo-k között, ahogy sokan állít- ják? A Tokugawa-kkal rokoni kapcsolatban álló családokat shimpan, a régi hűbéreseket fudai, az 1600-as Sekigahara-i győzelem után csatlakozókat illetve leigázottakat tozama daimyo-knak nevezték. A kor- mányzásban az első két csoportra támaszkodtak. A tozama daimyo-k birtokait lehetőleg Edo-tól /mai Tokyo/ minél messzebbre helyezték és megpróbálták területüket minél inkább csökkenteni. Katonasága /rizssal fizetett, város- ban lakó réteggé vált/ azonban a tozama daimyo-knak szám- ban nagyobb és képzetesebb volt, mint a Tokugawa ház erői: ez a Meiji forradalom /1868/ idején elkerülhetetlenné tette a Tokugawa-k bukását. A han birtokok adományozása és megerősítése /ezek már egységesek voltak, nem osztód- tak tovább kisebb hűbérbirtokokra/ a shogun előjoga volt. Csakhogy a Tokugawa uralom hamarosan békét biztosított Japánon belül, az elzárkózás pedig megővta az országot idegen hatalmakkal való összeütközéstől. S bár a daimyo autonómiát élvezett birtokán, a shogun tetszésétől füg- gött a daimyo-k áthelyezése /bár a Tokugawa kor második felében a shogun-ok már nem éltek túl gyakran ezzel a jogukkal. Hideyoshi túszerkövetelési politikáját tovább fejlesztve kialakították a sankin-kotai rendszert. Minden daimyo köteles volt házat építtetni Edo-ban, /sokuknak háromnál is több volt/ és minden év

felét ott tölteni. Az év másik részében pedig családjá volt köteleles ott lakni. Így próbálták kiküszöbözni a lázadás lehetőségét. Csak a shogun lehetett "hűbéruruk", azaz nem választhatták meg, nem dönthettek szabadon, hűségük nem szabad akaratukból, hanem törvény szabta kötelességükből fakadt. Minden daimyo egyaránt "hűbérese" volt a shogun-nak. A Tokugawa uralom névlegesen általánossá tette a hűbériséget, valójában azonban megszüntette azt. Önkéntes, kölcsönös, alulról szerveződő rendszer helyett felülről, katonai erővel létrehozott intézménnyé vált, amelyben nem volt hűbéri lánc /nem voltak alhűbéresek/ és a shogun, a "hűbérúr" azonos volt a tényleges uralkodóval, azaz a daimyo-k és a shogun közötti kapcsolat sem nevezhető hűbériségnek.

Befejezés

A japán feudalizmus különböző stádiumaiban nagy átalakulások figyelhetők meg a földbirtokviszonyok, illetve a hűbériség fejlődésében. Kialakult a magánkézben lévő, autonóm birtok, és a hűbériség /bár néhány szempontból eltér az Európaitól/ is bizonyíthatóan létezett. Mindez világossá teszi, hogy nem lehet "ázsiai stagnálásról" beszélni Japán esetében, és hogy a feudalizmus egyik válfaja jellemzi a japán középkort. A Tokugawa korszakban megfigyelhető átalakulások már a kapitalizmusba való átmenet egészen sajátos és Európaitól eltérő útját jelzik.

Bibliográfia

- Masaharu Anesaki: History of Japanese Religion
London, 1930.
- Perry Anderson: Lineages of the Absolutist State
Verso Edition, London, 1979.
- Theodore de Bary /ed./ Introduction of Oriental Civilizations
Sources of Japanese Tradition
New York, 1960.
- Bibó István: Az európai társadalomfejlődés értelme
in: Válogatott Tanulmányok, III. kötet
Magvető, 1986.
- Marc Bloch: A történelem védelmében /Válogatott művek/
Gondolat, 1974.
- Delmer M. Brown: Money Economy in Medieval Japan
New Haven, 1951.
- Michael Cooper, S.J. /ed./: They came to Japan
An Anthology of European Reports on Japan 1543-1640
London, 1965.
- Rushton Coulborn /ed./: Feudalism in History
Princeton, 1956.
- Peter Duus: Feudalism in Japan
New York, 1976. második kiadás
- Hani Goro: A japán nép története
Studium sorozat, 1967.
- John Whitney Hall: Government and Local Power in Japan
Princeton, 1966.
- John Whitney Hall - Marius B. Jansen /eds./: Studies in
the Institutional History of Early Modern Japan
Princeton, 1970.
- John Whitney Hall - Toyoda Takeshi /eds./: Japan in the
Muromachi Age
University of California Press, 1977.
- John Whitney Hall - Nagahara Keiji - Kozo Yamamura /eds./:
Japan before Tokugawa, Political Consolidation and
Economic Growth 1500-1650
Princeton, 1981.
- Susan B. Hanley - Kozo Yamamura: Economic and Demographic
Change in Preindustrial Japan /1600-1868/
Princeton, 1977.
- Akira Hayami /ed./: Pre-conditions to Industrialization
in Japan
Berni Nemzetközi Gazdaságtörténeti Kongresszus
anyaga, 1986. Sokszorosítva

- Tokiomi Kaigo: Japanese Education: Its Past and Present.
Tokyo, 1965.
- James Murdoch: A History of Japan
New York, 1964.
- Edwin O. Reischauer - Albert M. Craig: Japan, Tradition
and Transformation
Tuttle edition, Tokyo, 1984.
- G.B. Sansom: Japan: A Short Cultural History.
Stanford University Press, 1978.
- Muraszaki Sikibu: Gendzsi regénye
Európa, 1963.
- Carl Steenstrup: Hojo Shigetoki /1198-1261/ and his Role
in the History of Political and Ethical Ideas in
Japan
Curzon Press, London, Malmö, 1979.
- Richard Storry: A History of Modern Japan
Penguin edition, 1982.
- Yosoburo Takekoshi: The Economic aspects of the History
of the civilization of Japan
London, 1930.
- Toyoda Takeshi: Pre-meiji commerce in Japan
Tokyo, 1969.
- Tanka Endre: Ázsiai termelési mód vagy feudalizmus?
Valóság, 1986/11.
- Tőkei Ferenc: Az ázsiai termelési mód kérdéséhez
Kossuth, 1975.
- Takao Tsuchiya: An Economic History of Japan
The Transactions of the Asiatic Society of Japan
Second Series Vol. XV. Tokyo, London, 1937.
- The Voyage of John Huyghen van Linschoten to the East
Indies
London, 1885.
- Max Weber: Feudalizmus, "Rendi Állam" és Patrimonializmus
in: Gazdaságtörténet, Közgazdasági és Jogi Könyv-
kiadó, 1979.

Jegyzetek^x

1. Tőkei F.: i.m. 153., 155., 157. oldal. Legutóbb Tanka Endre fejtette ki ehhez hasonló véleményét /Valóság, 1986/11. szám/.
2. Muraszaki Sikibu: i.m. I. kötet. 412. oldal.
Muraszaki 978-ban született, és korának elismert író-nője lett.
3. Muraszaki Sikibu: i.m. I.k. 480. oldal.
4. Idézi C. Steenstrup: i.m. 201. oldal.
5. E.O. Reischauer - A.M. Craig: i.m. 56. oldal.
A bakufu-t szolgáló bushi családokban 1286-ban törvény szabta meg, hogy csak férfiak örökölhettek. C. Sttenstrup: i.m. 68. oldal.
6. Erről így ír Van Linschoten, egy 16. századi európai utazó: "Királyaik /a shogunok/ ... annyit tartanak meg maguknak, amire szükségük van ... és a többi földet szétosztják másoknak, akiket Cunixu-nak neveznek ... A Cunixu-k alatt vannak a Tono-k, akik ugyanígy földet kapnak ... ők viszont saját katonáiknak osztják szét földrészüket." Linschoten: i.m. 159-160. oldal.
7. Idézi J.W. Hall: i.m. 254. oldal.
Egy másik hűbérbirtok-adományozás szövege /1467-ből/: "ezeket a földeket Namba Jurobei-no-ja-nak adtam, katonáskodásának további biztosítására, a közelmúltban tanúsított hűsége eredményeként... Ezeket a földeket Jurobei-no-jo és örökösei fogják irányítani." Idézi: J.W. Hall: i.m. 232. oldal.
8. A hagyományos nézet szerint a parasztok sorsát az elnyomás, gyakori éhínségek, rossz körülmények jellemezték./vö. R. Storry, Hani Goro/, de többen is bizonyít-

^xA tanulmány eredeti jegyzetapparátusát terjedelmi okokból zömmel elhagytuk. [a szerk.]

tották konkrét vizsgálatokkal /T.C. Smith, S.B. Hanley - K. Yamamura, Ann Waswo/, hogy a Tokugawa kori parasztság életszínvonala emelkedett. A jomen adórendszer, amit a 17-18. század fordulóján dolgoztak ki, ösztönözte a paraszti termelést. Több év termésének átlagát kiszámítva vetették ki az adót. Ezt a felmérést csak egyszer végézték el, így nem számoltak a termés növekedésével. Időnként felemelték az adót, de ha a parasztok többet termeltek, mint a megállapított mennyiség, annak nagy része az övék maradt. Ez magyarázza azt is, hogy több kutató úgy gondolta, az adó a termés 60-80 %-át elvitte: ez a régi, esetleg akár egy évszázada mért adathoz és nem a valódi termésmennyiséghez viszonyítva volt csak igaz. A parasztok bekapcsolódtak a kereskedelembe, piacra termeltek, és mezőgazdaságon kívüli tevékenységet is folytattak, ezzel is növelve jövedelmüket. A manufaktúraipar is paraszti mellékfoglalkozásként alakult ki.

9. Buke-Sho-hatto. Idézi: T. de Bary: i.m. 336. oldal.
10. Egy konkrét eset részletes leírásához l.: J.W. Hall: i.m. 399-402. oldal.
R. Coulborn: i.m. 38. oldal.
P. Anderson: i.m. 444. oldal.
J.W. Hall: i.m. 381. oldal.
11. Bibó István: i.m. 26. oldal.
12. M. Weber: i.m. 432. oldal.
13. Leirja G.B. Sansom: i.m. 297-299. oldal.

Yoshitsune, Yoritomo legfiatalabb öccse eleinte testvérével együtt harcolt, de nagy katonai sikerei után Yoritomo ellene fordult. Kettőjük harca a hatalomért folyt, melyben végül Yoritomo győzött. Yoshitsune egyik hűbérjével álruhában menekült az üldözésére küldött katonák elől. Egy átkeelőhelynél majdnem leleplezték, ám ekkor vazallusa, hogy elterelje róla a gyanút, szidni és verni kezdte. A csel sikerült: az örök nem

- gondolták, hogy a hűbéres ezt merné cselekedni urával. A történet akár igaz, akár korabeli legenda, minden-
esetre adalék a Kamakura kori hűbériség vizsgálatához.
14. "Letter to Nagatoki" idézi: C. Steenstrup: i.m. 143.
oldal.
 15. "Letter ro Nagatoki" idézi: C. Steenstrup: i.m. 143.
oldal.
 16. "Gokurakuji Letter" idézi C. Steenstrup: i.m. 178. oldal.
 17. "Nem szabad hagynod, hogy rövid kardod megrozsdásodjon.
Ha hűbérurad vagy apád parancsára ki kell húznod, és
rozsdás, meg fognak vetni. /Még kevésbé/ hagyhatod te,
a harcos, hogy hosszú kardod megrozsdásodjon."
"Letter to Nagatoki" idézi C. Steenstrup: i.m. 153.
oldal.
 18. "Ne hordj túl nagy hosszú és rövid kardot, ne viselj
feltűnően szép páncélt. Mert ha ezt teszed, az emberek
nem fognak szeretni."
"Gokurakiji Letter" idézi C.Steenstrup: i.m. 169. oldal.
 19. "Gokurakuji Letter" idézi C. Steenstrup: i.m. 192. oldal.
 20. "Letter to Nagatoki" idézi C. Steenstrup: i.m. 145.
oldal.
 21. "Gokurakuji Letter" idézi C. Steenstrup: i.m. 188. oldal.
 22. "Gokurakuji Letter" idézi C. Steenstrup: i.m. 153. oldal.
 23. "Gokurakuji Letter" idézi C. Steenstrup: i.m. 169. oldal.
 24. "Gokurakuji Letter" idézi C. Steenstrup: i.m. 195. oldal.
 25. Idézi J.W. Hall: i.m. 253-254. oldal.
A "kami nevei" rövidítés, azt a felsorolást helyettesi-
ti, amelyben az esküt tevő ember különböző Shintoista
és buddhista istenek büntetését kéri, ha állításai ha-
misak lennének.
 26. "Amikor uruknak hűséget akarnak esküdni, egy bálvány-
hoz járulnak. Vérükkel betüket írják /amelyeknek ér-
telmét nem ismerik/, és elégetve a papirt a bálvány
előtt, megisszák a port és így esküdnek hűséget uruk-

nak, akit szolgálnak."

M. Cooper: i.m. 58. oldal.

Nem tudni, mennyire hiteles ez a leírás, mindenesetre más európai utazó nem ír róla, így valószínűbb, hogy ez csak Vilela kitalálása, vagy azé, akitől ő hallotta.

27. "Fellázadnak ellenük, amikor csak lehetőségük van rá... így egyik úr sincs /vagy nagyon kevés/ biztonságban birtokán, és ... sok háborúskodás van."

M. Cooper: i.m. 46. oldal.

28. Edict of Hideyoshi 1591. in: T. de Bary: i.m. 330. oldal.

29. Sword Collection Edict of Hideyoshi 1588. in: T. de Bary: i.m. 329. oldal.

30. A 47 ronin története: 1702-ben játszódtak le a valószínűségesebb események, amelyekből később számos szindarab és más feldolgozás készült.

Asano Nagamori, hogy a rajta esett sérelmet megbosszulja, a shogun palotájában fegyverrel támadt Kira Yoshinaka-ra. Ez főbenjáró vétség volt, így Asano-t halálra ítélték. /A samurai rangúakat - és a Tokugawa kori daimyo-k is annak számítottak - nem végezték ki, hanem megengedték nekik, hogy seppuku-t kövessenek el./ Csak-hogy Kira nem halt bele sérüléseibe, tehát Asano hiába halt meg. Asano "hübéresci" /azaz az általa javadalma-zott samurai-ok/, akik ronin-ná váltak, elhatározták, hogy bosszút állnak Kira-n. Közülük 47 tartott ki e mellett, és saját házában támadva meg Kira-t, megölték. Fejét uruk sirjára helyezték, majd feladták magukat. Nehéz volt ítéletet hozni ügyükben. Egyrészt Tokugawa Ieyasu a hűséget a samurai egyik legfőbb kötelezettségévé tette, így ők is ennek megfelelően cselekedtek. Másrészt viszont összeesküvést szerveztek, és gyilkol-tak. Nagy népszerűségük ellenére végül halálra ítélték őket, de úgy, hogy seppuku-t követhettek el, ami mutat-

ja, hogy mennyire tisztelték tettükért a 47 ronin-t még bírák is: samurai-ok kiváltságát kapták meg, ami elvben a ronin-oknak nem járt.
Részletesen leírja a történetet J. Murdoch: i.m. III. kötet 1. rész, 218-237. oldal.

A tanulmányban előforduló fogalmak magyarázata

- bakufu - katona-kormányzat. Eredete: a shogun vezéri sátrának a neve a Kamakura kortól.
- bakuhan rendszer - A belső autonómiával rendelkező daimyo birtokokat a központi kormányzatnak rendelték alá.
- bushi - /"katonáskodók"/ A 11-12. századtól a kisbirtokosokból és birtokigazgatókból álló katonáskodó réteg.
/később: nemes/
- Bushidō - /"A harcos út"/ - a samurai etika összefoglalása a Tokugawa korban.
- chigyō - hűbérbirtok a Muromachi kortól
- daimyō - földesur
- Edo - a mai Tokió, a shogunok fővárosa a Tokugawa korban.
- gekokujō - az "alsóbbrendűek" lázadása a feletteseik ellen. A Sengoku korban használt fogalom a hűbéresek hűbéruaik elleni lázadására.
- gokenin - hűbéres
- han - daimyo birtoka
- honnyakusko - A Tokugawa korban meghatározott nagyságú parcellákkal művelő adózó parasztok.
- jitō - gazdasági felügyelő a Kamakura kortól
- kakun - a bushi családok szabályozására irt szabályok
- Kamakura bakufu - /1192-1333/ Kamanurai kormányzat vagy shogunatus
- kami - istenek
- kandaka - a birtokból származó jövedelmen alapuló adózási rendszer a Sengoku kortól, amelyet pénzben fizettek.
- kiryo - képesség
- kishin - kommandáció
- kokka - nagybirtok azon tartalmát kifejező fogalma, amely nem a "fizikai létére", hanem az ideológiai tartalmára utal; a Muromachi kortól.
- oku - ürmérték /1 oku = 180 l/
- kokudaka - a birtok adóalapját figyelembe vevő adózási rendszer a Sengoku kortól, amelyet terményben fizettek.
- Kyōto - /Heian/ 794-1868-ig a császári főváros
- man-dakoro - a Kamakura kormányzat adminisztratív neve.
- monchū-jo - a Kamakura kormányzat igazságszolgáltatási szerve

- Muromachi bakufu - /1334-1573/ Muromachi shogunatus vagy kormányzat
- myōshu-hyakugho - paraszti származású adószedők, majd földbirtokossá válás a Kamakura korban
- ōnin háború - /1467-1477/ Hosokawa és Yamana család között, a Sengoku kor kezdete
- rōnin - harcos, aki elvesztette hűbérurát, így csavargó lett
- samurai - harcosok általános elnevezése a Tokugawa korban
- samurai-dokoro - a hűbéresek ügyeit intéző katonai hivatal a Kamakura korszak idején
- sanki -kōtai rendszer - a Tokugawa korban a daimyoknak kötelességük volt családtagjaik közül túszokat hagyni Edoban, és az év felét saját maguknak is ott kellett tölteniük.
- Sei-i-tai-shōgun - "Barbárokat legyőző nagy generális", a shogun szó ennek a rövidítése
- Sengoku kor - /1467-1590/
- seppuku - /=harakiri/ öngyilkossági szertartás
- shiki - a földből származó jövedelmekhez való jog és más, a földhöz kapcsolódó jogok /kb. 8-15. század/
- shinto - =a Sinto japán vallás
- shitaji-chūbun - földbirtok megosztása az eredeti birtokos és a jító között a Kamakura korszak végén
- shōen - magántulajdonban lévő nagybirtok kb. 8-15. század
- shōgun - katonai főparancsnok, Japán tényleges uralkodójának címe a Kamakura kortól 1868-ig
- shōgu - katonai kormányzó a Kamakura kortól
- sōryō - fő örökös
- tan - földmértékegység /1 tan =kb. 380 nōl./
- tenka - a "birodalom", a hatalom legitimálásának eszköze a "tenka java" elve Oda Nobunaga idején /1534-1582/
- tenryō - a shogun saját tulajdonában lévő földbirtok a Tokugawa korban
- Tokugawa korszak - 1600-1868
- Vempei háború - /1180-1185/ Taira és Minamoto családok háborúja

x x x

/A japán történelem korszakolásában több nézet is uralkodik. Így pl. a Tokugawa kor kezdetét van aki 1603-ra datálja. Ezek az eltérések attól függenek, hogy melyik osatát vesszük alapul, mint a korszak kezdetét - B.N./